

NATURA

Maandblad der Nederlandse Natuurhistorische Vereniging

Redacteur: J. Daams, Jac. Oppenheimstraat 22, Eindhoven

Administrateur: Dr Joh. H. van Burkom, Jachtlaan 134, Apeldoorn

Penningmeester: F. Ruinen, Velperweg 145 G, Arnhem, Giro No. 103855

Abonnementsprijs voor niet-leden f 5.— per jaar.

Weer een vogeltreknummer?

Inderdaad is dit weer een vogeltreknummer, en nog wel een heel bijzonder omdat het is ontstaan uit de samenwerking van N.N.V. en N.J.N.

In het in dit nummer voorkomende verslag over het trekonderzoek in 1949 zijn ook waarnemingen verwerkt van een aantal N.J.N.-ers.

Het is een goed idee van de heer Jansen geweest, de resultaten van dat onderzoek ook ter beschikking te stellen van de N.J.N.-ers. We hopen, dat de gezamenlijke publicatie van dit verslag er toe leidt, dat de commissie voor het vogeltrekweekend de beschikking krijgt over een uitgebreid net van waarnemers.

Behalve dit verslag komen verder alle artikelen, die over de vogeltrek handelen, in beide organen voor.

Red. Natura.

Red. Amoeba.

Vogeltrekweekend 1949

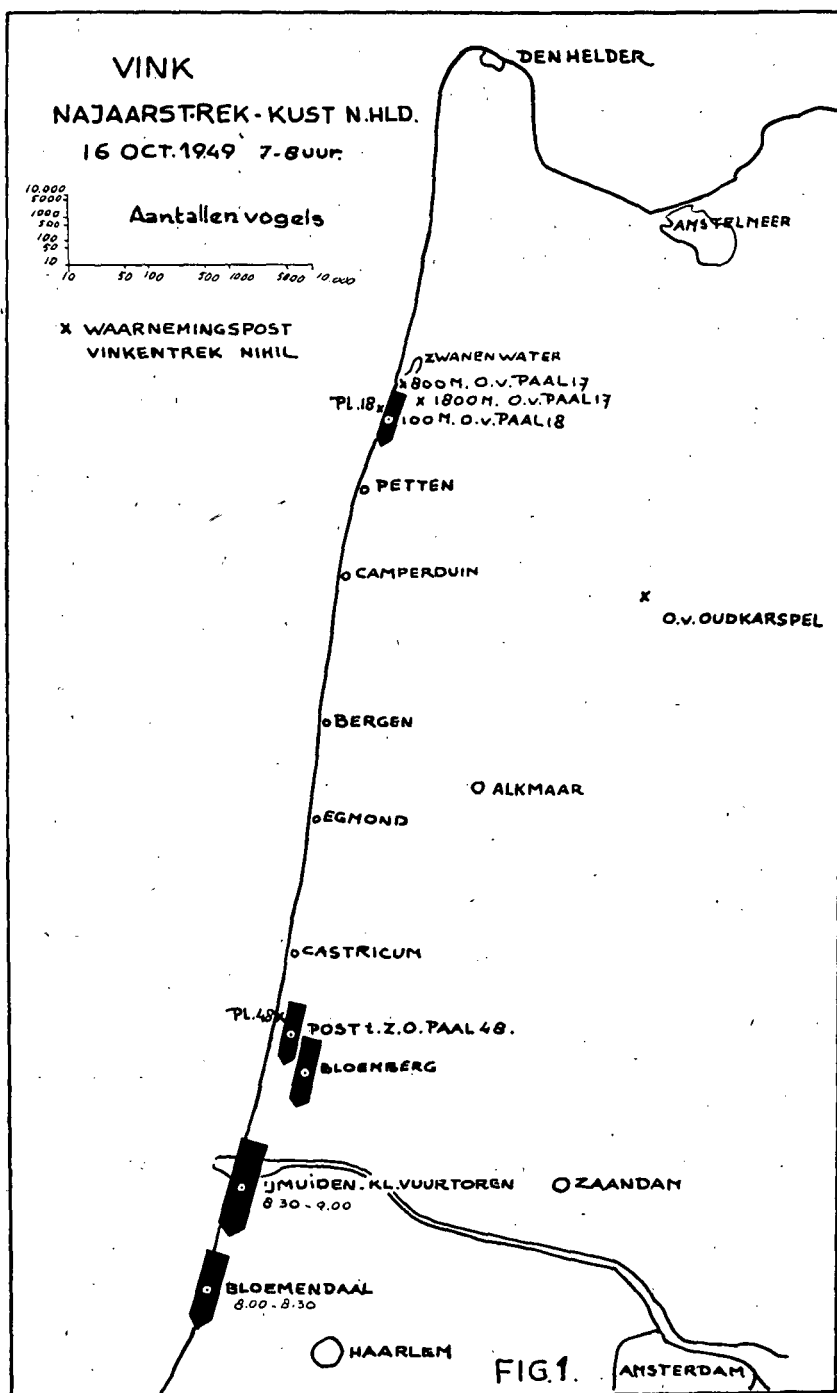
door P. B. Jansen, met tekeningen van M. Jansen-v. d. Plaats

Ons derde vogeltrekweekend, 15/16 October 1949, werd begunstigd door mooi en zacht weer. Op de meeste plaatsen stond er een lichte tot matige Zuidelijke wind, alleen aan de kust was de wind iets krachtiger. Nergens ondervond de trek echter hinder hiervan.

De dikke truien en warme handschoenen, de waarnemers speciaal aanbevolen, waren wel een beetje overbodig; later op de dag was de temperatuur beter geschikt voor zonnebaden!

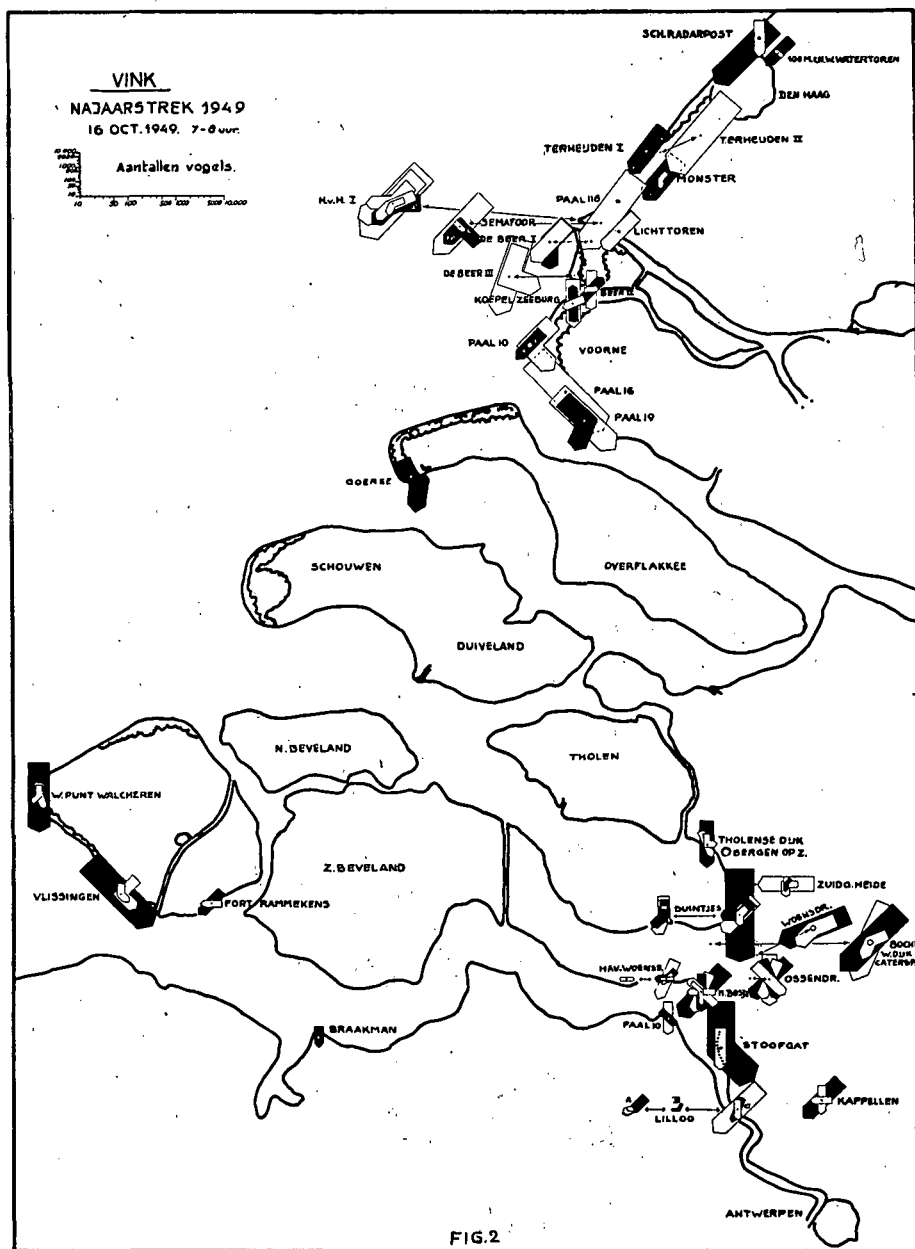
Het werd mij pas op het laatste ogenblik bekend, dat de N.J.N. ook op dezelfde dag een vogeltrekweekend had georganiseerd. Daardoor was het niet meer mogelijk om de waarnemingsposten zó te verdelen, als eigenlijk gewenst was. Niettemin zijn de gegevens van een aantal N.J.N.-posten ook in kaart gebracht. Alle waarnemingen uit Noord-Holland zijn door N.J.N.-ers verricht, evenals die op Goeree, bij Fort Rammekens op Walcheren en bij Ophemert (Geld.).

Tenslotte hebben wij een heel mooie uitbreiding van onze trekgegevens bij Bergen op Zoom gekregen door de medewerking van onze Belgische vogelvrienden. De afd. Antwerpen van de Ornithologische Vereniging „De Wielewaal” heeft n.l. een 4-tal posten bezet, 3 langs de Schelde (Paal 10, Stoofgat en Lilloo) en een post bij Kapellen in het binnenland. Alle andere waarnemingen zijn door N.N.V.-ers verricht.

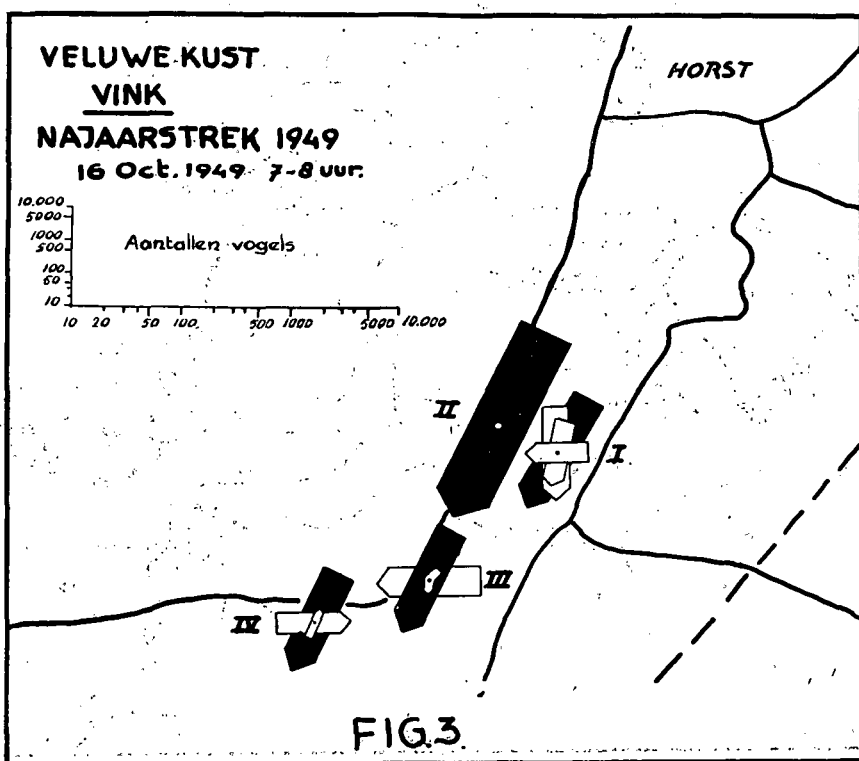
1. De vinkentrek

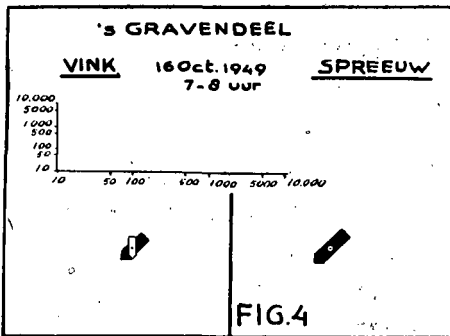
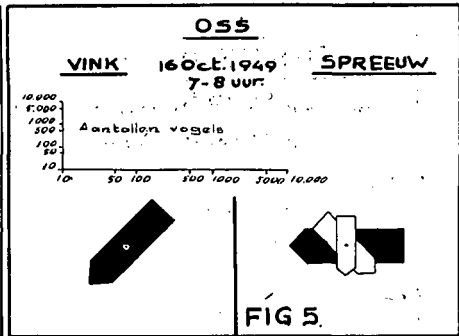
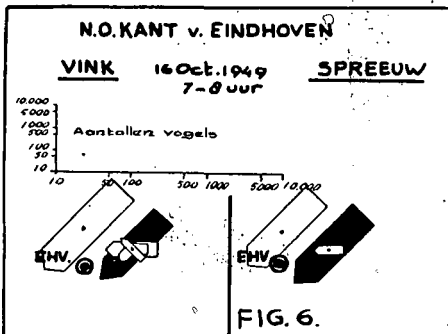
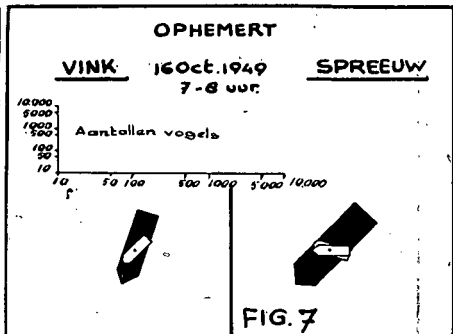
Als we nu eerst de vinkentrek gaan bekijken, dan zien we, dat deze in de kop van Noord-Holland zeer gering is (fig. 1). Verder naar het Zuiden neemt de vinkentrek langzaam toe. Bij IJmuiden is dan de trek vrij sterk

geconcentreerd. Vervolgen wij de vink op fig. 2, dan zien we in de omgeving van Den Haag al veel grotere aantallen. De trek is hier vrijwel geconcentreerd op een smalle strook vlak langs de kust, wat op de kaart te zien is vlak ten N. van Den Haag (Scheveningen Radarpost en N.W. van watertoren); bij Terheyden (Terheyden I aan de kust, Terheyden II 200 meter van de kust, waar de trek het sterkst was en Monster, 500 meter van de kust, waar al veel minder vinken werden geteld) en tenslotte ook bij Hoek van Holland, waar 3 posten werden bezet. Hoek van Holland I is de bunker op het strand, waar de meeste vinken passeerden, de Semafoor is ong. 200 meter Oost daarvan en de lichttoren is ong. 1 km landinwaarts. Zoals men op de kaart kan zien, is daar veel minder trek.

De meeste vinken staken over naar de Beer en op het Noordelijk deel hiervan is dan ook flinke trek te zien (de Beer I). De Beer III is de Z.W.-punt van de Beer en een groot deel der vinken steekt hier over naar Voorne; een belangrijk aantal waagt de overtocht niet en vliegt Oostwaarts langs de Brielse Maas. Zoals bekend wordt er een dijk aangelegd van de Beer naar Voorne, bij het begin van deze dijk was post „de Beer II”. Hier ziet U een aantal vinken naar Voorne overvliegen, doch ook gaat een aantal naar het O. en N.O. Merkwaardig is, dat op Koepel Zeeburg op Voorne, precies ten Z. van „de Beer III”, behalve vinkentrek in Z. en W.Z.W. richting, ook trek in N. richting werd waargenomen. Verder naar het Z.W. zien we bij Paal 10 op Voorne de meeste vinken naar het Z.O. gaan; slechts een klein

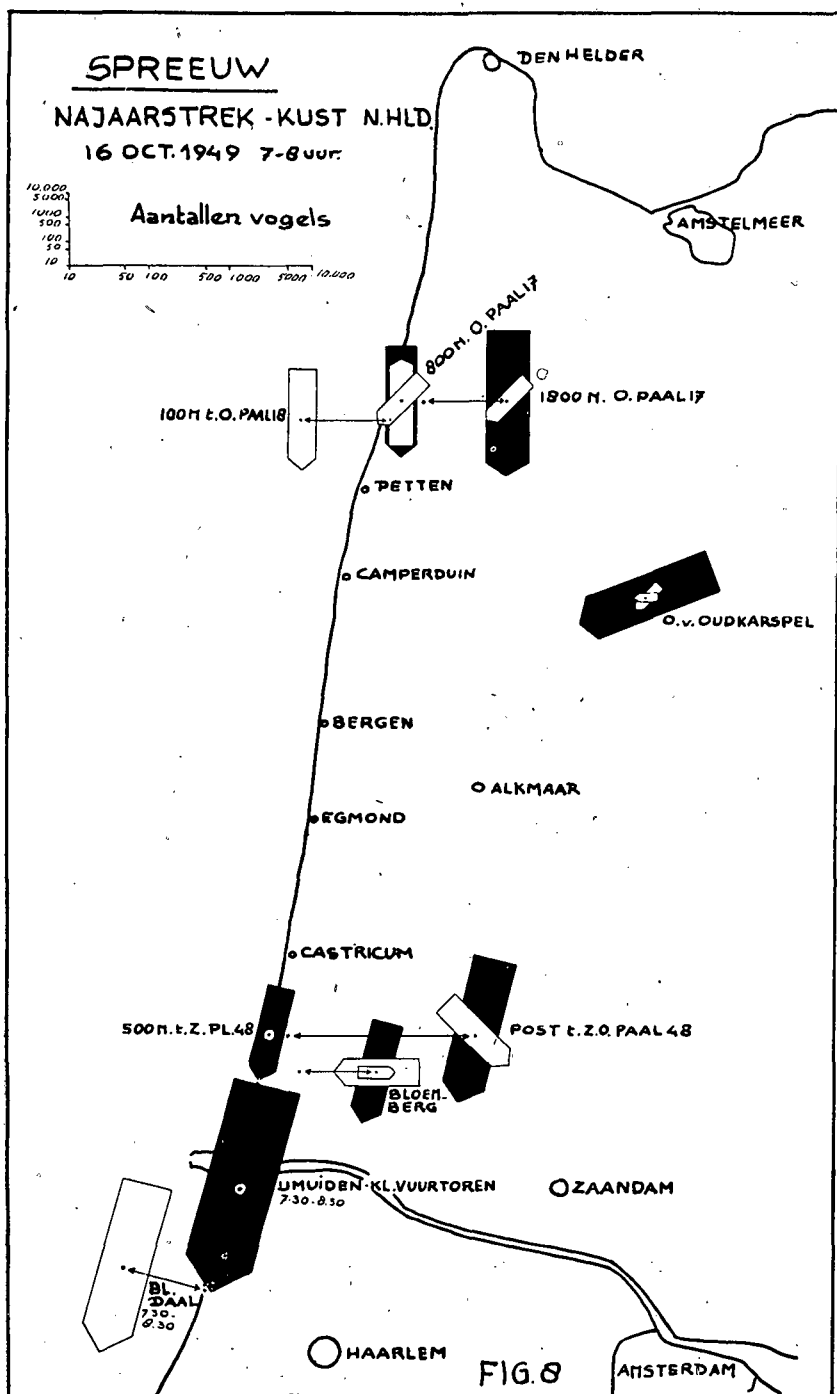

deel waagt de sprong naar Goeree. Meer naar het Z.O. bij Paal 16 is er sterke trek naar het Z.O., terwijl bij Paal 19, waar de kust een bocht maakt, wel vinken oversteken. Het zou interessant zijn te onderzoeken of een gedeelte der Z.O. trekkende vinken in N.-Brabant terecht komt, of dat alles langzamerhand toch naar Goeree-Overflakkee oversteeft.

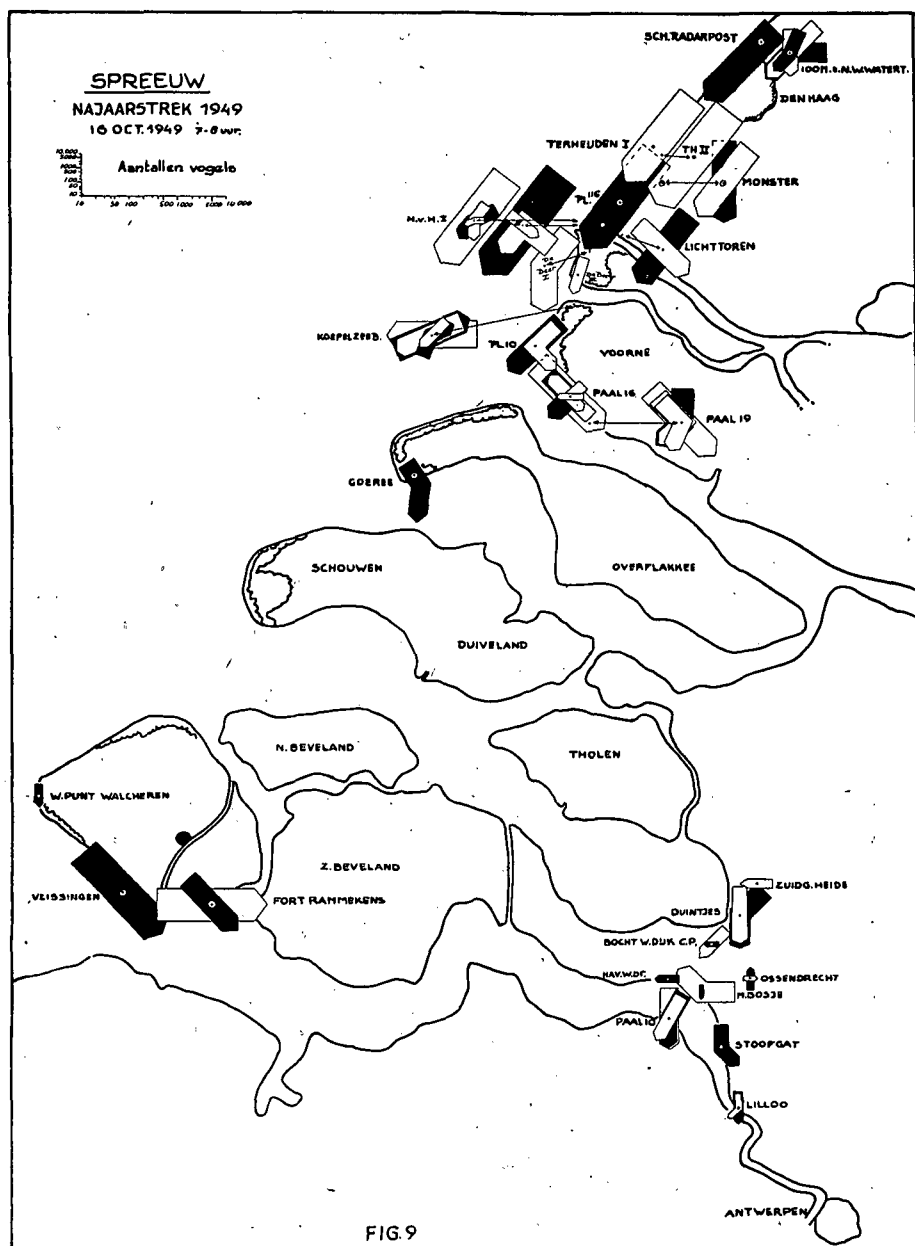
Op Goeree beschikten we helaas over slechts één post, de Z.W.-punt van Goeree; hier steekt bijna alles over naar Schouwen.

Op Walcheren zien we op de W.-punt een klein aantal vinken zee in vliegen, de meeste gaan Z.-waarts om later naar het Z.O. af te buigen; ten N.W. van Vlissingen is sterke trek naar het Z.O. Waar al deze vinken oversteken naar Zeeuws-Vlaanderen, weten we niet precies, dat is één der vele opgaven voor onze volgende weekends.

De vinkentrek van Bergen op Zoom tot Antwerpen geeft schematisch het volgende beeld te zien: ten N. van Bergen op Zoom trek in Z. en Z.O. richting, die sterk geconcentreerd is. Bij de Duintjes de sterkste trek, voornamelijk in Z. richting. Een gedeelte gaat bij de Krekerakdam in Z.Z.W. en Z.W. richting verder en steekt de Wester Schelde over, (zie bij „Moerassig bosje“). Een ander deel gaat in hoofdzakelijk zuidelijke richting verder en komt terecht bij „Stoofgat“, waar de Schelde een bocht maakt. Bijna alle vinken veranderen hier hun vliegrichting in Z.O. Tussen Stoofgat en Lilloo, waar de Schelde steeds smaller wordt, steken de vinken echter wel voor een groot deel over; bij Lilloo is de voornaamste trekrichting Z.W., evenals bij Kapellen.

Uit het ringonderzoek is gebleken, dat vele vinken, die in de omgeving van Den Haag werden geringd, in de buurt van Antwerpen worden teruggevangen. Het is uit onze waarnemingen duidelijk, hoe de vinken uit de buurt van Bergen op Zoom in de buurt van Antwerpen terecht komen. Maar hoe de vinken van Den Haag de omgeving van Bergen op Zoom bereiken,

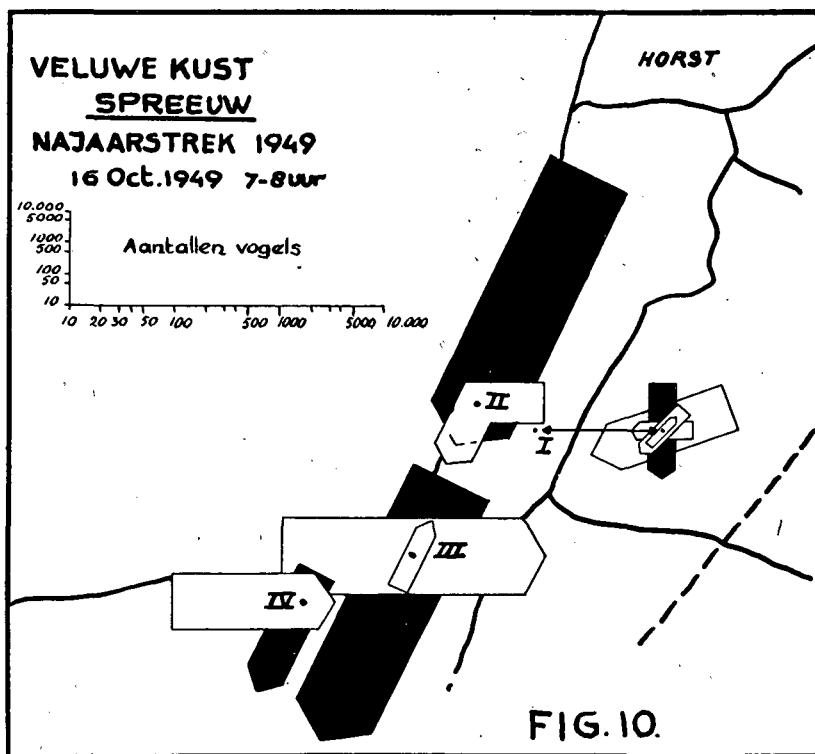
dat weten we nog niet. Hiervoor hebben we nog een groot aantal tussen-gelegen waarnemingsposten nodig.

De vinkentrek aan de Z.O.-kust van het IJsselmeer toont ons ongeveer het normale beeld (fig. 5). Opvallend is de Oost-trek op post IV. Tussen post II en III steekt blijkbaar al een belangrijk deel der vinken over. Op ons komend weekend hopen we waarnemingen te doen op de dijken van de N.O.-polder; hiervan is nog niets bekend. Vooral ook nu een begin is gemaakt met de aanleg van de Z.O.-polder zou het zeer interessant zijn om na te gaan of de trek langs de Veluwekust op de duur verandert.

De kaartjes 4 t/m 7 geven een beeld van vinken- en spreeuwentrek op een viertal plaatsen in het binnenland.

2. De spreeuwentrek

Tot slot nog enige opmerkingen over de spreeuwentrek. Op fig. 8 ziet U het verloop in N.-Holland. De oorspronkelijke trekrichting is hier wel W.Z.W. (Oudkarspel). Bij de kust gaat dan het grootste deel naar het Z. in een vrij breed front, dat bij IJmuiden wordt versmald, zodat daar de grootste aantallen worden waargenomen. Ten Z. van IJmuiden gaan de spreeuwen zich weer wat meer spreiden. Verder zuidelijk kunnen we onze spreeuwen volgen op fig. 9. Van Den Haag tot Hoek van Holland gaat het grootste deel evenwijdig met de kust; bij Hoek van Holland steken de meesten over naar

de Beer. Een aantal vliegt echter ook oostelijk (Lichttoren). Op de Beer blijven zeer veel spreeuwen fourageren, er zijn er maar weinig, die dit eiland weer in Z. richting verlaten; zelfs komen er uit het Z. nog een aantal bij. (Zie waarn. van Koepel Zeeburg op Voorne.) Op Voorne volgen de meeste spreeuwen de kust, bij Paal 10 steekt een deel over naar Goeree, een deel gaat naar het Z.O. Deze Z.O. trekrichting overheerst ook nog bij Paal 16 en 19, hoewel er hier overal oversteken naar Goeree-Overflakkee. Hoe de spreeuwentrek nu verder verloopt tot Walcheren is niet duidelijk, op dit laatste eiland zien we de meeste spreeuwentrek in de omgeving van Vlissingen. Merkwaardig is hier de Oost-trek bij fort Rammekens.

De Spreeuwentrek bij Bergen op Zoom is veel minder sterk en overwegend Zuidelijk gericht, hoewel hier ook zuiver westelijke trek voorkomt.

Uit het bovenstaande concluderen we, dat er nog verschillende hiaten zijn in onze kennis van de trek van vink en spreeuw over ons land. Bij het nu komend vogeltrekweekend hopen we weer een klein stapje verder te komen. De medewerking van alle vogelkenners wordt daarom weer gevraagd. De meeste aandacht zullen we weer wijden aan de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden, maar ook de Friese kust van Staveren tot Oude Mirdum, de dijken van de N.O.-polder en de Veluwekust zullen we niet vergeten. Ook waarnemingen uit het binnenland zijn altijd welkom.

Breda, 2 Juli 1950.

Kievitenvangst.

Met foto's van de schrijver

Al een uur lang trekt de ene golf kievit na de andere over ons smalle eilandje, midden in de plas. Schuin voor de wind gaat koppel na koppel het Noord-Oosten in en op ons fluiten reageren ze helemaal niet. Maar opeens zegt de vanger: „Hou je weg!” We duiken in ons hutje van rietschermen. Want laag uit het Oosten, moeizaam tegen de stevige Westenwind optornend, komt een mooi troepje, een kleine twintig denk ik. Ze waren al bijna bij ons voor we ze in de gaten kregen; we hadden maar steeds naar het Zuid-Westen getuurd; daar komen immers de trekkers vandaan.

De vanger fluit en trekt tegelijk aan de wip: „roeren” noemen ze dat hier in Sluipwijk. De lokvogel op de wip gaat nu fladderen. De kievit in de lucht zien dat; even zeilt de koppel en dan steekt er één uit. Achter hem aan valt de hele troep tot vlak boven het water en de vogels komen dan met langzame vleugelslagen tegen de wind in op het slag aan. Eén strijkt neer, twee volgen, dan vier er op en nog twee, maar die vallen naast het „slag”. Onmiddellijk geeft de vanger een ruk aan de treklijn. De kievit springen nog op, maar voor die op 't slag is het te laat; ze worden door het snel overgaande net gegrepen. Nu is het haast-je-rep-je om de gevangen vogels onder het net vandaan te halen en te maken, dat de zaak weer klaar ligt.

„t Slag”, het zorgvuldig kaalgemaakte stuk wetde dat door het net wordt bestreken. Op de voorgrond de treklijn, die naar de hut loopt. Op het slag enkele opgezette vogels; ervóór de twee wipkieviten. Rechts zien we onder de treklijn het opgerolde, ongeveer 10 m. lange net.

want boven de Sluipwijkse buurt zien we alweer en koppel trekkers aankomen. Maar deze laten zich niet vangen, en hoog en snel verdwijnen ze naar het Noord-Oosten. Zo gaat het ongeveer de hele dag door en 's avonds hebben we bijna veertig kieviten en een tureluur.

Alle gevangen kieviten worden één voor één behandeld: geslacht en leeftijd bepalen we, ze worden geringd en gewogen, en de vleugellengte wordt gemeten. Maar een enkele vogelgroep (eenden) bezit copulatie-organen, waaraan vrij gemakkelijk en absoluut zeker uitwendig het geslacht is te bepalen. Daarom moeten we veelal met secundaire kenmerken, meestal het verenkleed, genoeg nemen. In de paartijd zou dat bij vele soorten niet zo erg zijn, maar tijdens de hersttrek en in het begin van de voorjaarsrek, onze vangtijd dus, zijn er vele moeilijkheden. Bij de kievit zijn de oude $\sigma\sigma$ en eerstejaars $\varphi\varphi$ dadelijk van elkaar te onderscheiden aan de lengteverhoudingen van de handpennen. Eerstejaars $\sigma\sigma$ en oude $\varphi\varphi$ verschillen slechts in kleur van kop en vleugel en er is wel enige ervaring nodig om tot zekere onderscheiding te komen. Uit deze bepalingen bleek, dat de $\sigma\sigma$ in het voorjaar eerder doortrekken dan de $\varphi\varphi$. Dit was ook te verwachten; de $\sigma\sigma$ bezetten immers al vroeg in het voorjaar territoria, waarin dan later pas de paarvorming plaats vindt.

Elke gevangen vogel wordt individueel gemerkt met de bekende, van een nummer voorziene pootring. Naast de leeftijdsopbouw van de soort (hoe dit uit de terugmeldingen is te berekenen staat beschreven in „Vogels in hun

domein" door L. Tinbergen) kunnen we uit de terugmeldingen nagaan, waar de vogels in de loop van het jaar verblijf houden, en in gunstige gevallen komen we ook iets van de treksnelheid te weten.

De kieviten brengen de winter door in Frankrijk, Spanje, Portugal en Marokko. Ook steken ze de Noordzee over naar Engeland en Ierland. In het voorjaar zien we al in Februari de eerste koppels doorkomen naar hun broedgebieden in Scandinavië, Noord-Duitsland, de Baltische landen en Rusland. Misschien speelt bij de stimulans tot het trekken de toenemende lichthoeveelheid een rol. In ieder geval ondergaat de vogel voor hij tot trekken in staat is, grote inwendige veranderingen. Deze komen bij onze kieviten tot uiting in een langzaam toenemen van het gewicht van de gevangen dieren. Dit wordt veroorzaakt door vetafzetting; er wordt dus een reserve gevormd.

Lang niet altijd verloopt de vangst zo vlot als hier beschreven werd. Het „kieviten" is een ruig bedrijf zonder het comfort, dat de vinkenbaan bieden kan van huisjes met kachel compleet. De enige beschutting geven enige rietschermpjes. Als het weer tegen is en soms ook zonder enige aanwijsbare oorzaak, terwijl je duizenden kieviten ziet passeren, wordt er dagen niets gevangen.

In 1938 stelde de heer C. v. d. Starre dit oude, al in 1912 verboden bedrijf, in dienst van het trekonderzoek. Hij breidde zijn slagen steeds meer uit, practisch zonder enige steun. Slechts enkele seizoenen was de Stichting „Vogeltrekstation Texel" in staat ook op werkdagen te laten vangen. Door financiële moeilijkheden kunnen nu slechts de weekeinden benut worden.

Kievit op de Wip. De wip kan vanuit de hut worden opgetrokken. De kievit gaat omhoog en begint te fladderen, waardoor de aandacht van de overvliegende vogels wordt getrokken.

Verdere details zijn te vinden in de verslagen van het kievitenringstation Reeuwijk door H. N. Kluyver en C. v. d. Starré in *Ardea* 32, 1943 en H. Klomp in *Limosa* 19, 1947, waaraan ook enige gegevens voor dit artikel ontleend werden.

Wim Scharloo.
N.J.N.

Najaarstrek

De goede tijd voor de vogeltrek is weer aangebroken. We hebben strandlopers en rosse grutto's gezien, scharrelend op de banken voor de kust, kluten en tureluurs bevolken nog de wadden, maar grote troepen zijn al in het Zuiden; de eerste koppels smienten zijn aan de Eemmond ingevallen en we hebben weer zo'n vogelgeraamte gevonden, waaraan we konden zien, dat de slechtvalk zijn tol had geheven. Nog vele weken zal de stroom der vinken boven de duinen van de zeereep aanhouden.

Het is een goed idee om met een bijzonder nummer deze vogeltrek te gaan vieren. Ik wil mij niet te buiten gaan aan bespiegelingen over de samenwerking tussen N.N.V. en N.J.N., want als dit nummer slaagt — en dat doet 't zeker — dan is elk betoog overbodig.

Maar wij willen meer! Op 14/15 October gaan wij overal in het land vogeltrekweekends houden. Uit het verslag van Piet Jansen in dit nummer blijkt hoe interessant de resultaten van de waarnemingen van een nog vrij beperkt aantal deelnemers zijn. Hoe dichter het net van waarnemers is, des te beter. Allerlei hiaten kunnen worden aangevuld.

Natuurlijk zal het zwaartepunt van het onderzoek op de ochtenduren van de 15e rusten; dan zullen de posten worden uitgezet op alle voor de vogeltrek belangrijke punten. Niet alleen langs de kust maar ook in het binnenland zijn er talrijke plaatsen, waar veel trekkende vogels passeren. En nemen we aan de kust waar, dan gaan we niet allemaal op een kluitje staan, maar we zetten posten uit aan het strand en, op regelmatige afstanden landinwaarts, zodat we kunnen zien hoe de trek verloopt van het strand tot aan de binnenduinrand.

Nauwkeurige aanwijzingen zullen worden verstrekt na aanmelding als deelnemer. Laat een ieder vol enthousiasme naar het weekend gaan. De principiële plantenmensen, die zich bij voorbaat van dit festijn willen terugtrekken, moeten wel bedenken, dat winterslaap alleen bij muizen en marmotten voorkomt, niet bij mensen. Kom, laat ik niet proberen met vriendelijke zinnen de lezer geestdrift voor het vogeltrekweekend aan te praten; na lezing van de stukjes, die dit nummer biedt, is elke opwekking mijnerzijds overbodig.

Armin Tenner
N.J.N.